

Maret Vihman

Maastikumäng kui õppevorm

Aktiiv- ja õuesõpe

2016

Toimetanud Kristi Kingo
Vene keeles toimetanud Svetlana Jevstratova
Kujundanud Alar Kitsik

Fotod: autor, pildipangad (dreamstime.com, freeimages.com, pixabay.com) ja Wikimedia Commons. Fotod lk 55: „Punamütsike” (kirjastaja: Oskar Luik, 1927); „Колобок: русская народная сказка” (Москва: Детгиз, 1944); „Kinder- und Hausmärchen” (gesammelt durch die Brüder Grimm, Gütersloh: Druck und Verlag von C. Bertelsmann, 1890); „Lugu kolmest pörsast” (kirjastaja: Loodus, 1936); „Hunt Kriimsilma 9 ametit” (ERR fotoarhiiv, foto: Rein Lillmaa, 1980); „Reinuvader rebane ja hunt kalapüügil” (Ernst Särgava, kirjastaja: Oskar Luik, 1938).

Autoriõigus: AS Atlex ja autor, 2016

Kõik õigused kaitstud. Igasugune autoriõigusega kaitstud materjali ebaseaduslik paljundamine ja levitamine toob kaasa seaduses ette nähtud vastutuse.

AS Atlex
Kivi 23
51009 Tartu
Tel 734 9099
Faks 734 8915
atlex@atlex.ee
www.atlex.ee

ISBN 978-9949-492-63-3

Sisukord

Sissejuhatus	4
Aktiiv- ja õuesõppe olemus, tähtsus ja võimalused.....	4
Aktiivõppe olemus ja tähtsus	4
Õuesõppe olemus, tähtsus ja võimalused.....	7
Isiksuse, väärtushinnangute ja käitumismallide kujunemine	9
Sotsiaalsed oskused ja koostöö	9
Õuesõpe ja tervis.....	10
Õuesõppe eelkäijad ja tänapäev	11
Enamkasutatavad õuesõppe meetodid	12
Maastikumäng kui atraktiivne ja aktiivne õppemeetod.....	14
Maastikumängu praktilised näited, võimalused ja soovitused.....	17
Vaatus kui maastikumängu alus	18
Kuidas moodustada gruppe	20
Kuidas mängu ette valmistada ja läbi viia.....	21
Kuidas panna õpilased soovitud marsruudil liikuma ja kontrollpunkte leidma.....	23
Kuidas ülesandeid ja küsimusi esitada	29
Milliseid ülesandeid anda	33
Tagasiside saamine ja kokkuvõtete tegemine	49
Premeerimine.....	49
Kuidas õuetundi hinnata	50
Kokkuvõte	51
Kasutatud kirjandus	51
LISAD	52

Sissejuhatus

Maret Vihman on TÜ Narva kolledži loodusainete lektor, Lahemaa retkejuht ja Virumaa giid, aktiiv- ja õuesõppe koolituste ning KIKi loodusprojektide läbiviija. Ta on töötanud üle 30 aasta loodusemaja, põhikooli ja keskkooli õpetajana.

Esimeses peatükis annab autor lühiülevaate aktiiv- ja õuesõppe olemusest ning võimalustest erinevate õpetlaste ja õpetajate seisukohtadest lähtudes. Teises peatükis käsitleb autor maastikumängu kui õppevormi ning pakub praktilisi näpunäiteid ja võimalusi selle läbiviimiseks. Töös on esitatud rohkelt tegelikkuses läbiviidud maastikumängude põhjal koostatud näiteid, töölehtede näidiseid, ülesandeid ja küsimusi.

AKTIIV- JA ÕUESÕPPE OLEMUS, TÄHTSUS JA VÕIMALUSED

Aktiivõppe olemus ja tähtsus

Ameerika pedagoog John Dewey on kirjutanud: „See, mille me ise avastame, püsib meiega ja tähendab meile rohkem.“ Aktiivõppeks võib lugeda kõike, kus õpilased ei ole kuulajad, vaid aktiivsed tegutsejad. (Leuhhin ja Kärberg 2005)

Aktiivõppe (*active learning*) on õppimisprotsess, kus õppijad tegutsevad aktiivselt, mis aitab neil õpitavat mõtestada ja omandatud teadmisi reaalse eluga seostada. Aktiivõppe rakendamisel on õpilased situatsioonis, kus nad on sunnitud rääkima, kuulama, kaasa mõtlema ja kirjutama ning omandavad tunnis uusi teadmisi ja kogemusi aktiivse tegevuse kaudu.

Tavatunnis jääb õpetaja tähelepanuväljast välja varjatud passiivsus: õpilane on näilisel tähelepanelik, kuulab õpetajat, kuid ometi on ta oma mõtetes hoopis käsitletavast ainest kaugel. Koolis esineb varjatud passiivsust rohkem kui arvatakse.

Õppetöö peaks olema vaimlise ja kehalis-vaimlise aktiviteedi, isetegevuse äratamine õpilases, mis teda ergutab õpetaja juhatusel uute kujutluste, mõistete ja otsuste leidmisele, mis viib teda uutele tunnetele, mõtetele, tegevusele, mida õpilane ka uutes olukordades iseseisvalt kasutada võiks ja oskaks. (Käis 1996)

Koolis ei tuleks õpetada mitte niipalju tõsiasiade teadmist, kui nende otsimist ja leidmist. Õpetaja ei pea edastama teadmisi, vaid ette andma tööjuhiseid, kuidas teadmisi otsida ja leida.

Eesti silmapaistev pedagoog, kooliuuendusliku liikumise juht Johannes Käis (1885–1950) viis juba aastatel 1920–1930 kooliprogrammidesse aktiivõppe elemente. „Tõde ei ole mingi valmis toode, mida võib riiulilt võtta, vaid tõde kasvab vabade ja iseseisvate isiksuste loomingu.“ (Käis 1996)

Isiksuse arengus võib eristada mitmeid külgi ja väärtusmõisteid:

- ♦ isiksuse endaväärtus – aktiivne, elav ja loov jõud, püüe ja võime ennast täiendada;
- ♦ isiksuse omapära – võime luua midagi uut;
- ♦ terviklikkus – püüe kooskõlalisele tegevusele, selgusele, püsivusele, tahtekindlusele.

J. Käisi pedagoogiline süsteem, mille võtmesõnadeks on isetegevus ja individuaalne tööviis, on sügavalt sotsiaalse kasvatuses suunitlusega, pööratud ühiskonna väärtuslike liikmete mitmekülgsele kasvatamisele.

Isetegevus tähendab „ise“ olemist ehk aktiivsust, mitmeti tegutsemist ja iseseisvust. Isetegevus on iseseisev, individuaalsete võimete ja huvidega kohandatud töö ja vaba algatuse võimalus. Küsimused on „nõiasõnad“, mille läbi õpilane isetegevuseni jõuab. Igal lapsel on eeldused ja omadused ise tegevuseks.

Lapse vaimsete omaduste iseloomustus:

- ◆ tajumused ja kujutlused,
- ◆ tähelepanu,
- ◆ **vaatlusvõime**,
- ◆ mälu ja **mõtlemine**,
- ◆ fantaasia,
- ◆ väljendusvõime,
- ◆ **tunded** ja tundeala,
- ◆ tahe ja tahteala,
- ◆ huvid,
- ◆ töölaad ja töötempo,
- ◆ **tegutsemine** ja **käitumine** (kooli)ühiskonnas,
- ◆ erilaadsed psüühilised omadused (kõlbelised, hingelised, intellektuaalsed). (Käis 1992)

Ka hilisemad aktiivõppe formuleerijad ja käsitlejad on korranud samu mõtteid: „Aktiivõppeks võib lugeda kõike, kus õpilased ei ole kuulajad, vaid aktiivsed tegutsesjad. Õppimise kaasaegses käsitluses on õpilane indiviid, kellel on võime suhestuda õpitavaga, olla motiveeritud ja huvitatud, kellel on eneseväärikus ja kes vajab edu kogemust.“ (Schihalejev 2009)

Õpetaja on õppimisprotsessi ettevalmistaja ja suunaja. (Salumaa jt 2004) Õpetaja ei keskendu õpetamisele, vaid püüab õpilastes õppimist esile kutsuda. Õpetaja ei juhi, vaid suunab õppeprotsessi. Selle kinnituseks sobib hästi jaapani vanasõna: „Meister ei õpeta, vaid loob õpetliku olukorra“.

Aktiivõppemeetodite rakendamine arendab õpilast iseõppimise suunas. Iseõppija (enastjuhtiv õppija) oskab seada eesmärgid ja planeerida õppeprotsessi, neid oskusi läheb vaja elus ka siis, kui koolid on lõpetatud. (Leuhhin ja Kärberg 2005)

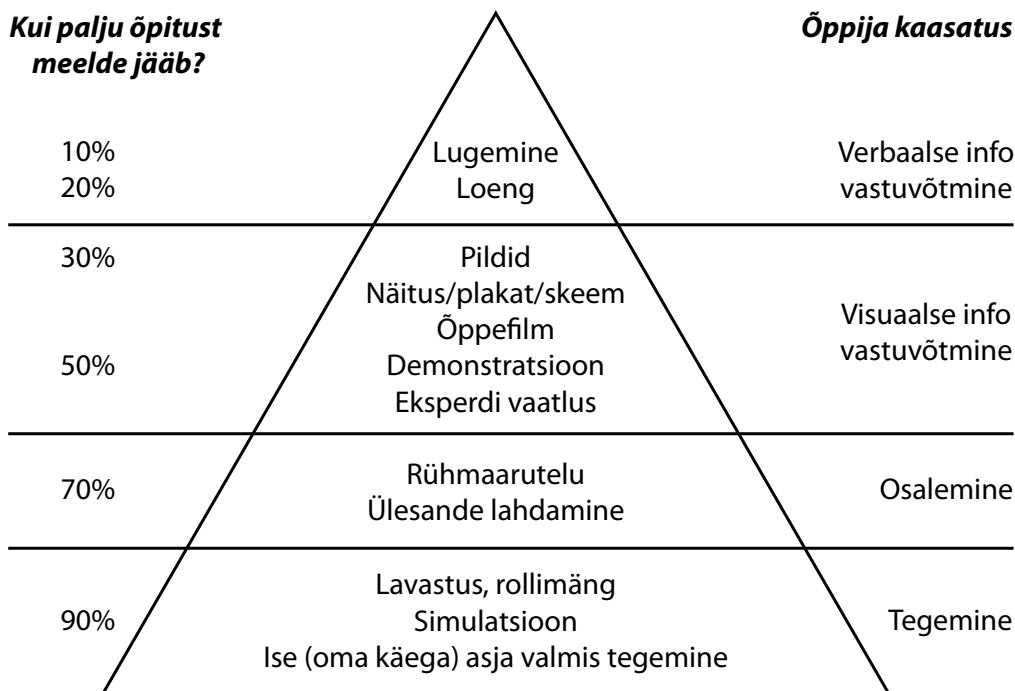
Aktiivõppes ei oodata konkreetseid vastuseid, vaid tähtis osa on loovusel, originaalsusel ja tegutsemisvabadusel. Aktiivõppe käigus avastab, kogeb ja õpib juurde ka õpetaja.

Aktiivõppe märksõnadeks on:

- ◆ uudishimu,
- ◆ vabadus ja aktiivsus,
- ◆ originaalsus ja loomingulisus,
- ◆ uurimine ja avastamine,
- ◆ iseseisev mõtlemine,
- ◆ suhtlemine ja koostöö,
- ◆ tegutsemine vastavalt situatsioonile,
- ◆ elulised ülesanded,
- ◆ arusaadavad ja konkreetset eesmärgid,
- ◆ enda ja teiste töö hindamine ja analüüs. (Luik 2007)

Aktiivse õppimise kaudu omandab õpilane rohkem ning saadud teadmised ja kogemused jäävad paremini meelde. Sellest annab hea ülevaate Tallinna Ülikooli haridustehnoloogia keskuse õppejõu Mart Laanpere (2008) aktiivõppe koonus:

AKTIIVÕPPE KOONUS

(Laanpere 2008 järgi.)

Aktiivõppemeetodid aitavad kaasa isiksuse ja väärtuskasvatuse kujundamisele. Väärtuskasvatus on õpilase suhete tekkimine ja kujunemine ümbritseva maailma suhtes. Aktiivne õppimine on suunatud tegevus, mille tulemusel leiavad õppija käitumises ja hoiakutes aset suhteliselt püsivad muutused. Õppida saab mitte ainult teadmisi ja oskusi, vaid ka väärtusi, suhtumisi ja hoiakuid, norme ja tavasid. Niisiis, õppimise käigus teatud kogemused transformeeritakse teadmisteks, oskusteks, hoiakuteks ja väärtusteks. (Schihalejev 2009)

Aktiivõppe meetodid on isenesest väga põnevad ja huvitavad, mis lubavad meid kasti piiridest välja astuda ning luua soodne arengukeskkond nii laste kui ka õpetaja enda jaoks. (Ajukai 2007)

Üheks aktiveerivaks meetodiks õppeprotsessis on **mängud**. Mäng on kindla eesmärgi ja struktuuriga õppetegevus, kus simuleeritud ülesande kaudu toimub kogemuslik ja avastuslik õppimine. Mängude kaudu saab arendada erinevaid oskusi ja mõtlemist, anda teadmisi ning elada välja emotsioone. Õpetavaid mängu saab mängida nii ruumis sees kui ka looduslikus keskkonnas. (Salumaa ja Talvik 2003)

Õuesõppe olemus, tähtsus ja võimalused

Õuesõpe (*outdoor learning*) ja avastuslik õpe (*exploratory learning*) on terves maailmas üha enam tähelepanu köitvad õppimisviisid.

Õuesõpe (õppimine väljaspool klassi) on õppemeetod, mille aluseks on vaatlused, isiklik (läbitunnetatud) avastus ja kogemus ning koos sellega mõtlemise arendamine võrdluse, analüüsi, sünteesi ja järelduste tegemise kaudu. Õuesõpet teostatakse vaatluste, temaatiliste mängude, õppekäikude, matkade ja katsete ehedas keskkonnas. Õuesõpe on vaadeldava läbitunnetamine ja kogemine kõikide meelte (nägemine, kuulmine, haistmine, kompimine jne) abil. Parim viis elukeskkonna tundmaõppimiseks ja läbitunnetamiseks on viibida vahetult selles keskkonnas. (Dahlgren ja Szczepanski 2006)

Eesti õuesõppe juured ulatuvad 20. sajandi esimesse kolmandikku, kui juba eelnimetatud kooliuuenduslane, pedagoog ja ökoloog Johannes Käis viis kooliprogrammidesse koduloo õpetamise ja rajas eesti loodusõpetuse metoodika, mille käigus propageeris kooliaedade rajamist, õppekäikude tegemist ja vaatlusi õues, õppevahendite ja -kogude valmistamist.

Loodus on meile ikka rõõmu ja puhkuse kohaks, algpildiks kunstnikule, tööväljaks loodusteadlasele. Emake loodus on meie toitja, seepärast peab temasse hoolivalt suhtuma. Inimese keha ja hinge valdab arenemistung. Väikeses lapses väljendub see tung katses ronida, hüpata, joosta, visata ja murda. Laps tahab kõike näha, kuulda, nuusutada, kobada, suhu pista, ühesõnaga vaadelda ja katsuda. Et õppida loodust hoidma, tuleb arendada ja kasvatada armastust looduse vastu. Selleks peab õpetaja juhatusel võimalikult palju loodusega kokku puutuma, kooliaias või õppekäikudel looduse keskel viibima, loomade eest hoolitsema. (Käis 1996)

Õuesõpe on aktiivne looduskeskkonna tundmaõppimine, mis viib isiksuse ja kodaniku kujunemiseni. Loodusõpetuse tõeliseks ülesandeks on arendada noortes kõiki vaimseid võimeid (mõistust, tahet) ja kõrgemaid väärtusi (kõlbelisi, esteetilisi ja intellektuaalseid tundeid). J. Käisi õpetusest pärineb ilus mõte: „Igas lapses elab lapsest saadik seesmine tung looduse poole.“ Seda tungi võime vaadelda pärandusena kaugetest aegadest, mil inimene oli tõesti looduse laps ja loodusega lähedalt seotud. Looduse tundmine ja selle mõistmine on loodusarmastuse eeltingimus, sest armastada võime ainult seda, mis meile tuttav ja meie vaimule ligidal. Ükski teine aine ei paku alustuseks niipalju võimalusi isetegevuseks ja iseseisvaks töötamiseks. Isetegevus mahutab endasse mängu, loomingut/vaba tegevuse, õpingu ja harjutamise. (Käis 1996)

Kõik koolis õpitavad ained seotakse ühtseks tervikuks, kuid õpetuse algseks keskuseks peaks olema **kodulugu** ehk **vaateõpetus**. Olulisel kohal õppimisprotsessis on väline ja sise-aktiivsus. Väliseks (füüsiliseks) aktiivsuseks vajab inimene ruumi, mida kooliklass eriti ei võimalda. (Käis 1996)

Ka hilisemad õuesõppe edendajad ja propageerijad kordavad ning arendavad edasi neid mõtteid.

Inimestena pole me teistest elusolenditest – taimed, loomad ja linnud – sugugi kauged. Kui kasvatame järelkasvu põhiliselt kinnises ruumis, siis võivad lapsed küll mõndagi teada, kuid see teadmine on tihti maitsetu ja kahvatu. Paremini suudame korraldada õppimist tõeses olukorras, rakendades kehalist liikumist ja kasutades mitmesuguseid maastikke, mistõttu on laste teadmised sügavamad ja mitmekülgsemad. (Sarv 2007)

Nii nagu õues kasvanud taimed on vastupidavamad ja tervemad, on ka õues õppinud lapsed rahulikumad, tegusamad ja tervemad. Eheda loodusega sinasõbraks saanud lapsi ei kimbuta 21. sajandil inimkonda kõige enam laastavad hädad nagu stress ja ülekaalulisus.

Iga lapsevanem teab omast kogemusest, kuidas lapsed kipuvad õue ja tahavad seal olla kaua, hilja õhtuni, olgu ilm milline tahes. Lapsena tajume oma seotust kõiksusega. Teame, et õues on lõpmata palju rohkem põnevat õppimist kui eales võib leida toast, raamatuist või televiisorist. Ja siis saab mingil hetkel võitu toategelikkus – raamatud, arvuti, teler, raadio ja muud muusikamängijad.

Õuesõpe on võrratult enam seotud tegelike, eluliste olukordadega ja võimaldab siduda üht eluvaldkonda teisega. (Sarv 2007)

Õuesõpe on **elukvaliteet**, mida moodne linnastunud ühiskond ei suuda pakkuda. Õuesõppe eesmärgiks on pakkuda suuremaid emotsionaalseid ja iluelamusi ning kuuluvustunnet. (Dahlgren ja Szczepanski 2006)

Õuesõppe aluseks on haridusideaal, mis põhineb kogemisel ja tegevusel, võimaldab isiklike kokkupuuteid looduse, kultuuri ja ühiskonnaga. Õuesõppel on ka oluline kasvatuslik efekt – õppida mõistma, hoolima ja armastama ümbritsevat keskkonda.

Õuesõpe avab tee pedagoogikale, kus inimene kui ökoloogilistes seostes olev olend on ökoloogiliselt teadlik ja tehnoloogiliselt arvestav, kus haridus võrsub lapse loomulikust uudishimust.

Ka tänapäeva õuesõppe edendajad on veendumusel, et looduse märkamise kaudu on lihtsam kodulugu tundma õppida: „Maastiku loodust vaadeldes hakkad tajuma ja mõistma selle maa kultuuri- ja ajalugu, seoseid ja järjepidevust.“ (Dahlgren jt 2009)

Loodusteadlane ja saatejuht Paul Rose on öelnud: „Õppimine väljaspool klassiruumi muudab elusid.“ Ta meenutab, kui vähe õppis ta klassiruumis ja kui palju staadionil, töökojas, reisil. Iga inimese jaoks, olgu ta kuitahes noor või vana, on teadmiste kogumise ja isiksuse arengu seisukohalt olulised ning meeldejäätavamad kogemused ja oskused, mis on õpitud väljaspool klassiruumi. (Rose 2011)

Veenvalt kõlab ütlus: „Keha paneb mõtte tööle!“

Liikumine ja tegutsemine arendavad mõtlemist, koos sellega seoste ja terviklikkuse nägemist ning võimaldavad loovust ja loomingulisust:

- ♦ õues õppimine tagab keskkonna, kus keha paneb mõtte tööle;
- ♦ õuesõpe on sild teooria ja praktika vahel;
- ♦ õuesõpe pakub uusi väljakutseid, paneb proovile meie loomingulisuse, võime probleeme lahendada, lahendusi leida ja raskusi ületada;
- ♦ õuesõpe aitab kaasa erinevate ainete sidususe ja tervikliku nägemise kujunemisele (klassis õpitakse aineid abstraktselt, teineteisest isoleerituna);
- ♦ õuesõpe rakendab maastikku sellisena, nagu ta on, ja väärtustab kõigi meelte kaudu kogetud terviklikku nägemust. (Brügge jt 2008)

Õuesõppe käigus osalevad õppeprotsessis **erinevad meeled**: on võimalik näha, kuulda, kompida, nuusutada, tajuda ja tunnetada. Mida rohkem meeli õppimisprotsessis osaleb, seda enam on emotsioone, tekivad tunded, mis aitavad nähtut ja kogetut tajuda ja meelde jätta.

Ainult õues saab hulganisti nägemismuljeid, kogeda lõhnu, helisid ning märgata liikumist ja proportsioone. Õppimine väljaspool klassiruumi arendab paremini mälu ja tähelepanuvõimet, ergutab meeli ja tundeelu.

Õpetaja ei pea kartma, et ta ei tea kõiki vastuseid või ei oska paika panna lõpptulemust, õuesõpe võimaldab kõike koos õpilastega avastada ja kogeda või taaskogeda.

Eesti praeguse õuesõppe eeskujudeks on Skandinaaviamaad. Õuesõppe metoodikat ja erinevaid võimalusi käsitlevad eestikeelsed väljaanded on ilmunud ajavahemikus 2006–2009, suur osa neist on tõlgitud rootsi keelest.

Isiksuse, väärtushinnangute ja käitumismallide kujunemine

Õuesõppel on oluline koht isiksuse, väärtushinnangute ja käitumismallide kujunemisel. Loodusõpetus pakub inimese arenemisele ja huvidele ainet, mille läbitöötamine viib meelte harimisele ja teritamisele, selgete kujutluste ja õigete vaadete tekkimisele ning võimaldab kodanikuks kasvamist. Nii aitab loodusõpetus kaasa iseloomu ja iseseisva ilmavaate kujunemisele. Kodukoha loodus on kõige tähtsam kodu- ja kodumaa-armastuse allikas. Koduloo õpetamise kaudu kasvatame loodus- ja koduarmastust, patriotismi ning jõuame ka inimsoo kultuurielul saavutuste mõistmiseni. (Käis 1996)

Tänapäeva massiline tootmine ja ületootmine, loodusvarude rüüstamine ja ammen-dumine, tundetu ja omakasupüüdlük suhtumine loodusesse ohustab inimese eksistentsi planeedil Maa. Me ei märka enam, mis toimub meie ümber, kuidas tärkab ja areneb kevad või sajavad vihmapiisad, kasvavad lilled, võrsuvad kõrrelised või kultuurtaimed, kuidas süttivad tähed taevas. Sõnaline püüd säästva ja jätkusuutliku elustiili poole, keskkonna puhtus ja keskkonnasõbralik eluhoiak ei anna tulemusi, kui puudub side elava loodus- ja kultuurmaastikuga.

Õuesõppe edendajad kasutavad mõistet „jala meel“, kus (paljajalu) maapinnal kõndides toimub taaskohtumine minevikuga. (Brügge jt 2008)

Maastikku ja loodust vaadeldes hakkad tajuma ja mõistma selle maa kultuuri- ja ajalugu, seoseid ja järjepidevust. (Dahlgren jt 2009)

Õuesõppe protsess hõlmab viit valdkonda, milledeks on:

- ♦ õuesõppe tegevused, mis põhineb füüsilisel tegevusel ja isetegemisel;
- ♦ isiklik ja sotsiaalne areng, mis põhineb rühma- ja koostööl;
- ♦ keskkonnakasvatuse, mis hõlmab keskkonna tundmaõppimist ja väärtustamist;
- ♦ inimese tervise ja heaolu parendamine;
- ♦ keskkondlik elu, mis hõlmab säästlikkust ja jätkusuutlikkust. (Koppel 2011)

Sotsiaalsed oskused ja koostöö

Õuesõppe toimub rühmade või meeskondadena, kus liikmed sõltuvad, mõjutavad, toetavad ja täiendavad üksteist ning loovad usaldus- ja turvatunde. Kõik see aitab kaasa isiksuse arengule.

Sotsiaalsed oskused ei ole kaasa sündinud. Koos tegemist on tarvis õppida, et efektiivselt suhelda. Selleks peavad õpilased õppima:

- ♦ üksteist tundma ja usaldama,
- ♦ üksteist abistama ja toetama,
- ♦ üksteisega arvestama,
- ♦ informatsiooni arusaadavalt vahetama,
- ♦ lahendusi/vastuseid kooskõlastama ja läbi arutama,
- ♦ lahendama konstruktiivselt kõik arusaamatused ja konfliktid. (Koppel 2011)

Koos- ja meeskonnatööd saab edukalt arendada õues liikudes ja üheskoos tegutsedes, kui lahendatakse ülesandeid ja probleeme ning igauks annab oma panuse.